

tranh luận kỹ hơn về *Gia huấn ca*, xem *Vai trò truyền thống của phụ nữ (Traditional Roles of Women)* của Nha Trang, tr.15-46.

8. Đặng Trần Côn, *Chinh*

phụ ngâm (Sài Gòn, 1950). Mặc dù bản gốc được viết bằng tiếng Hán, nó đã nhanh chóng được Đoàn Thị Điểm dịch sang tiếng Nôm. Bà là một phụ nữ cùng thời với Đặng Trần Côn là một ngoại lệ đặc biệt đối với quy tắc giáo dục chung.

9. Nguyễn Du, *Truyện Kiều*, in lần thứ 8 (Sài Gòn, 1968). Về những câu mang tính đạo đức cụ thể hơn, xem *Nha Trang, Vai trò của Phụ nữ Việt Nam*, tr.83-155.

10. Nguyễn Đình Chiểu, *Lục Vân Tiên*, in lần thứ 4 (Sài Gòn, 1946). Cũng xem cả Nha Trang, tr.48-81.

11. Trần Huy Liệu, *Một bầu tâm sự* (Sài Gòn, 1927), phần lời nói đầu. Có thể là hơn cả sự quan tâm tình cờ của mọi người khi 50 năm sau con trai Trần Huy Liệu là Trần Thành Công nói với một phóng viên nước ngoài về việc anh đã được thụ thai vào năm 1944, khi các đồng chí của bố anh cắt một lối ra qua hàng rào của trại giam để bố trí một cuộc gặp mặt giữa Trần Huy Liệu và vợ ông. Tiziano Terzani, *Giải Phóng! Sự sụp đổ và giải phóng của Sài Gòn (Giai Phong! The Fall and Libration of Saigon)* (New York: St. Martin's Press, 1976), tr. 199.

12. Lê Thị Nhâm Tuyết, *Phụ nữ Việt Nam qua các thời đại* (Hà Nội, 1973), tr. 150.

13. *Hát Phường Vải*, Ninh Viết Giao biên tập và chủ biên (Hà Nội, 1961), tr. 13-15, 36-47.

14. Ngô Vinh Long và Nguyễn Hội Chân, *Phụ nữ Việt Nam trong Xã hội và Cách mạng*, tập 1: *Thời kỳ thực dân Pháp (Vietnamese Women in Society and Revolution, Vol 1: The French Colonial Period)* (Cambridge, Mass: Vietnam Resource Center, 1974), tr. 12-13.

15. Lê Thị Nhâm Tuyết, *Phụ nữ Việt Nam*, tr. 29-72.

16. Sách đã dẫn, tr. 109-11; Lý Tế Xuyên, *Việt Điện U Linh* (Hà Nội, 1972), tr. 120

17. [Lý Tế Xuyên], Sách đã dẫn, tr. 119-25.

TÌM TRONG DI SẢN

Cụ Lương Văn Can (áo trắng) và những thầy cô của trường Đông Kinh nghĩa thực

Giáo khoa thư của doanh nhân Việt xưa

Tôn Thất Thọ

Là nhà nho yêu nước, ông đã học hỏi theo sách của các nhà tư tưởng tiến bộ của phương Đông lẫn phương Tây nhằm tìm con đường canh tân đất

LUƠNG VĂN CAN (1854-1927) LÀ NHÀ CÁCH MẠNG VIỆT NAM VÀ LÀ MỘT TRONG NHỮNG NGƯỜI SÁNG LẬP RA TRƯỜNG ĐÔNG KINH NGHĨA THỰC NĂM 1907. QUÊ Ở LÀNG NHỊ KHÊ, HUYỆN THƯỢNG PHÚC, TỈNH HÀ ĐÔNG (CŨ). NĂM 1875, THI ĐỒ CỬ NHÂN, ĐƯỢC BỔ LÀM GIÁO THƯ PHỦ HOÀI NHƯNG ÔNG TỪ CHỐI; SAU CHÍNH PHỦ PHÁP CỬ LÀM HỘI ĐỒNG THÀNH PHỐ NHƯNG ÔNG CŨNG KHÔNG NHẬN. NĂM 1879, ÔNG MỞ TRƯỜNG DẠY HỌC TẠI HÀ NỘI.

giải tán Đông Kinh nghĩa thực, ông bị bắt giam nhưng vì không có chứng cứ kết tội nên Pháp buộc phải thả ông. Sau khi nổ ra vụ kháng thuế tại các tỉnh miền Trung

nước. Khi thấy cuộc cải cách Minh Trị thành công trên đất Nhật Bản; học tập người Nhật, ông cùng bạn bè tìm cách thành lập một trường học, theo kiểu trường Khánh Ung nghĩa thực của Phúc Trạch lập ở Nhật, để làm cuộc cách mạng về văn hóa, đồng thời tuyên truyền lòng yêu nước, tinh thần chống Pháp trong dân chúng Việt Nam. Với mục đích đó, năm 1907, trường Đông Kinh nghĩa thực ra đời và căn nhà của ông ở phố Hàng Đào cũng trở thành nơi học tập. Từ trường Đông Kinh nghĩa thực này, phong trào Đông Kinh nghĩa thực lan đi rất nhanh và lan rộng làm thực dân Pháp hết sức lo sợ, vì thế đến tháng 12-1907, Pháp

và vụ Hà thành đầu độc, năm 1913 ông bị bắt và bị kết án đầy biệt xứ ở Campuchia trong suốt 10 năm.

Là người từng soạn tài liệu cổ vũ sự buôn cho trường Đông Kinh nghĩa thực, chứng kiến những thành bại của giới doanh thương và bản thân ông đã từng kinh qua buôn bán, điều đó đã giúp ông soạn ra cuốn *Thương học phương châm*, (sách được in tại nhà in Thụy Ký, Hà Nội tháng 2-1928); đây là quyển sách rất đáng chú ý bởi nó không chỉ hướng dẫn cụ thể về nghề thương mại, mà còn đề cập đến vai trò của nó đối với sự phát triển kinh tế, đồng thời

(Xem tiếp trang 42)

phân tích tình trạng thương mại yếu kém của nước ta lúc bấy giờ. Đây được coi là cuốn giáo khoa thư đầu tiên dành cho thương giới do một người Việt biên soạn, vào những ngày đầu các nhà buôn của ta trên đường tập buôn bán và cạnh tranh với tư bản quốc tế. Sách bao gồm các phần mục: *Tư bản, Tổ chức sự buôn, Tính toán, Sổ sách, Thư từ, Thương hiệu, Thương tiêu, Thương địa, Thương điểm, Bày hàng, Quảng cáo, Giao tế tiếp đãi, Điều lệ nhà băng, Sự buôn bán nước ta*. Nhìn vào các phần mục đó, chúng ta có thể hình dung được đây là một tài liệu có tính hệ thống dành cho những người làm nghề kinh doanh buôn bán.

Trong lời tựa cuốn sách ông nói rõ mục đích là:

“...Nước ta ngày trước học chữ Nho chỉ chỉ tại thi đỗ để ra làm quan, ngày nay học Tây chỉ chỉ tại tốt nghiệp để ra làm việc, ít người có chí làm ra thực nghiệp, hoặc có một bọn muốn học nghề buôn, mà tư bản đã ít, học thức cũng kém, chỉ được mấy năm thì thất bại, khánh tận ngay, ấy chỉ bởi không có học mà đến thế. Ôi! Sự buôn rất là phiền phức, nào là tư bản, nào tính toán, nào sổ sách, nào thư từ, nào mua hàng, nào bày hàng, nào tính hàng, nào thương hiệu, thương địa, thương điểm, nào cách tiếp đãi, nào quảng cáo, việc gì cũng phải có cơ quan, nếu không biết thương học, đủ cả thương đức thương tài thì không được. Tôi không phải là người biết buôn, chỉ nhặt lấy các sách quan hệ về sự buôn, lược dịch ra như sau này để độc giả chọn lấy mà xem cho biết sự thể tình hình, may ra nghề buôn nước ta phát đạt hơn trước được chăng...”

Bản vẽ kinh doanh, tác giả cho rằng “kinh doanh phải hiểu nghĩa”. Ông viết: “Bí quyết thành công đối với nhà kinh doanh là ở sự trung thực. Nghĩa là nguồn lợi thu về phải theo lẽ tự nhiên, đừng bao giờ vì lợi mà làm điều xằng bậy hoặc phiêu lưu mạo hiểm. Giả dụ như người tích trữ gạo, vãi mà lại mong mất mùa lúa, mùa bông thì đó là cái tâm địa ích kỷ, độc ác. Lại có người kinh doanh chuyên mua thừa bán thiếu, làm hàng giả để đánh tráo hàng thật, cũng bởi lòng tham không cùng mà thôi. Xét kỹ ra, người ta giàu nghèo ở tâm đức, ở lòng ngay thẳng, khoan hậu với người, đây cũng là phép thuật kinh doanh vậy!”

Quan điểm đạo đức của ông là không được coi đồng tiền làm mục đích duy nhất trong kinh doanh, vì nếu tham lợi sẽ nảy sinh những mảnh trái, gây thiệt hại tới người tiêu dùng và lâu dài thì đó là hành động hủy diệt mình. Với cuốn sách này, tác giả khẳng định, nghề buôn bán rất cần phải có sự học hỏi bài bản, khoa học. Nhìn lại lịch sử, chúng ta chưa từng có cuốn sách nào về nghề buôn. Thời buổi mới, sự cạnh tranh trong buôn bán cũng khốc liệt hơn, nhà buôn nước ta không thể quanh quẩn với những kinh nghiệm truyền miệng, mà phải được trang bị kiến thức một cách đầy đủ và bài bản. *Thương học phương*

châm là cuốn sách đúc kết kinh nghiệm kinh doanh buôn bán của người Việt và những bí quyết kinh doanh của người nước ngoài mà tác giả đã tổng hợp được qua sách báo. Mặc dù chỉ là những kiến thức sơ đẳng của nghề kinh doanh vào thời điểm trước 1930, song nó thực sự là một kho kiến thức quý giá cho những người theo nghề kinh doanh buôn bán. Đó là cuốn sách gối đầu giường của thương giới Việt trong những năm 20 của thế kỷ trước. ■

Tài liệu tham khảo:

- Nguyễn Hiến Lê, *Đông Kinh nghĩa thực*, Nxb Lá Bối, 1968.
- Nguyễn Hồng Dung, *Lương Văn Can- xây dựng đạo đức kinh doanh cho người Việt*, Nxb Trẻ, 2007.

GIỚI THIỆU SÁCH

Nguyễn Trung Trực - Một Kinh Kha của miền Nam.

Nhân vật lịch sử Nguyễn Trung Trực đã hi sinh cách đây hơn 140 năm, nhưng mãi đến những năm giữa thế kỷ XX và đầu thế kỷ XXI mới có những công trình nghiên cứu, hội thảo khoa học về thân thế và sự nghiệp của nhân vật lịch sử này. Năm 1968, trên tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử* xuất bản ở Hà Nội, có đăng một số

bài nghiên cứu về Nguyễn Trung Trực. Ở miền Nam, trên *Tạp san Sử Địa* xuất bản năm 1968 có dành một chuyên đề để bàn về thân thế và sự nghiệp của Nguyễn Trung Trực. Sau năm 1975, kế thừa các tài liệu đã có, một số nhà nghiên cứu ở phía Nam đã tổ chức khảo sát thực địa vùng Tân An (Long An) để tìm hiểu về quê quán và hành trạng của cụ Nguyễn Trung Trực. Những khảo sát trên tuy là quy mô nhỏ nhưng phần nào đã làm sáng tỏ hơn về nơi sinh và quê quán của cụ Nguyễn Trung Trực.

Để giúp bạn đọc và các nhà khoa học có cái nhìn đầy đủ hơn về nhân vật lịch sử Nguyễn Trung Trực, Tạp chí *Xưa & Nay* bước đầu đã tập hợp các bài viết trên tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*, *Tạp san Sử Địa*, các bản tham luận trong hội thảo “Nguyễn Trung Trực - Thân thế và sự nghiệp” tổ chức tại Kiên Giang năm 1989 và năm 2009 tại Long An, để xuất bản sách *Nguyễn Trung Trực - Một Kinh Kha của miền Nam*.

Hy vọng là cuốn sách này nguồn tư liệu quý báu, góp phần làm phong phú hơn những nhận thức của chúng ta về Anh hùng Nguyễn Trung Trực.

X&N